

Sprawozdanie z działalności

Narodowego

Instytutu Dziedzictwa

w 2012 roku

Narodowy Instytut Dziedzictwa realizuje zadania określone w statucie obowiązującym od 1 stycznia 2011 roku zgodnie z Zarządzeniem nr 32 Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 23 grudnia 2010 roku w sprawie zmiany nazwy i zakresu działania Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków.

Instytut swoimi działaniami kontynuuje dorobek Ośrodka Dokumentacji Zabytków, powołanego w 1962 roku, stanowiąc zaplecze eksperckie dla Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz służb konserwatorskich, a także propagując ideę ochrony oraz realizując idee upowszechniania w społeczeństwie wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

Misją Narodowego Instytutu Dziedzictwa jest tworzenie podstaw dla zrównoważonej ochrony dziedzictwa poprzez gromadzenie i upowszechnianie wiedzy o zabytkach, wyznaczanie standardów ich ochrony i konserwacji oraz kształtowanie świadomości społecznej celem zachowania dziedzictwa kulturowego Polski dla przyszłych pokoleń.

Zgodnie z § 3 statutu NID, Instytut realizuje zadania w zakresie zrównoważonej ochrony dziedzictwa kulturowego Polski w celu jego zachowania dla przyszłych pokoleń poprzez:

- 1) gromadzenie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie;
- 2) wyznaczanie i upowszechnianie standardów ochrony i konserwacji zabytków;
- 3) kształtowanie świadomości społecznej w zakresie wartości i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Do zadań Instytutu należy w szczególności (§ 4 statutu NID):

- **Monitorowanie stanu zachowania i ocena wartości zasobu dziedzictwa**

Zadanie to ma na celu pozyskiwanie aktualnych i rzetelnych danych na temat stanu zasobu dziedzictwa. W związku z prowadzeniem przez Generalnego Konserwatora Zabytków postępowań administracyjnych w zakresie wniosków o skreślenie z rejestru zabytków, NID przygotował 140 opinii oraz 60 projektów decyzji.

- **Archiwizowanie zbiorów dokumentów związanych z ochroną zabytków oraz ich digitalizacja i upowszechnianie**

Zadanie to ma na celu zachowanie informacji o zasobie zabytkowym dla przyszłych pokoleń. Instytut na bieżąco zarządza zasobem archiwalnym, na który składają się 5252,34 metry bieżące (mb) archiwaliów oraz stale przyjmowane są nowe zbiory.

Realizując zadanie, w 2012 roku przyjęto i opracowano 376 decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomości, 91 decyzji o skreśleniu z rejestru zabytków, 123 decyzje odmawiające skreślenia, 866 postanowień zmieniających lub wyjaśniających treść wcześniej wydanych decyzji oraz informacji urzędowych dotyczących przenoszenia wpisów do nowych ksiąg rejestru, a także 305 decyzji o wpisie do rejestru zabytków ruchomych obejmujących 5219 obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego. W zakresie zabytków ruchomych przyjęto 465 postanowień i decyzji dotyczących zmiany numerów rejestru oraz 6 decyzji o skreśleniu z rejestru obejmujących 239 obiektów. W przypadku zabytków techniki przyjęto 83 zmiany,

poprawki, zawiadomienia dotyczące numerów rejestru, 2 decyzje o skreśleniu oraz 8 nowych decyzji obejmujących 25 obiektów.

Zarchiwizowano także 6,2 mb, tj. 298 opracowań wyników badań archeologicznych prowadzonych na trasie budowy dróg krajowych i autostrad. Na bieżąco trwa także archiwizacja tysięcy zdjęć obiektów zabytkowych, wykonywanych przez pracowników NID podczas lustracji terenowych.

Archiwalia zgromadzone w NID w formie tradycyjnej oraz dokumentacja już zdigitalizowana jest udostępniana osobom zainteresowanym w oparciu o regulamin uwzględniający wszystkie obowiązujące ograniczenia prawne.

- **Budowa i rozwój ogólnopolskiej, geoprzestrzennej bazy danych o zabytkach**

Celem zadania jest realizacja postanowień Ustawy o infrastrukturze informacji przestrzennej dla obszarów chronionych ze względu na wartości kulturowe (zabytki), które organ wiodący – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – powierzył Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa.

W okresie sprawozdawczym prowadzono digitalizację dokumentacji rejestru zabytków nieruchomości i archeologicznych. W 2012 roku zeskanowano i wprowadzono do systemu informatycznego Geoportalu NID 10 453 dokumenty rejestrowe zabytków nieruchomości oraz 6545 dokumentów dotyczących zabytków nieruchomości archeologicznych, ponadto wprowadzono do systemu metadane dla 58 317 dokumentów rejestru zabytków.

Wdrożono narzędzia do wspomagania digitalizacji rejestru, m.in. oprogramowanie NID Desktop służące pozyskiwaniu i akceptacji danych przestrzennych wynikających z treści decyzji o wpisie do rejestru zabytków oraz aplikację SCANMNGR służącą wspomaganie procesu skanowania dokumentacji rejestrowej, a także skonfigurowano usługę E-GIS służącą publikacji oraz edycji *on-line* danych przestrzennych.

W okresie sprawozdawczym opracowano ostateczną postać modelu danych pojęciowych zgodną z zaleceniami specyfikacji technicznych INSPIRE oraz wersję słowników do zasilania bazy danych zabytków nieruchomości i nieruchomości archeologicznych. Przygotowano także szczegółową instrukcję operatorską wspomagającą użytkowników w procesie digitalizacji zabytków nieruchomości i archeologicznych z użyciem systemu narzędziowego NID Desktop.

Eksperti NID uzupełnili dane zgromadzone w Geoportalu NID informacjami o obiektach uznanych za pomniki historii w 2012 roku oraz zweryfikowali poprawność digitalizacji wszystkich tego typu obiektów istniejących w Geoportalu NID. Poddano procesowi cyfryzacji do bazy danych GIS wszystkie obiekty wpisane na Listę światowego dziedzictwa UNESCO w Polsce. Przeprowadzono szkolenia wewnętrzne dla 8 pracowników NID w zakresie działania i obsługi skanera do skanowania dokumentacji źródłowej oraz funkcjonalności aplikacji SCANMNGR.

Równolegle testowano funkcjonalność systemu informatycznego do pozyskiwania, przechowywania, przetwarzania i prezentacji danych o zabytkach rejestrowych (NID Desktop). Pozyskano od zewnętrznych dostawców i zasilono system informatyczny NID

danymi referencyjnymi w postaci: ortofotomap – 64 172 rekordy, map topograficznych – 10 914 oraz danych ARiMR – granic odniesienia działek ewidencyjnych – 34 478 607 obiektów.

Eksperti NID przygotowali i udostępnili na potrzeby akcji „Otwarte Zabytki”, zainicjowanej przez stowarzyszenie Centrum Cyfrowe: Projekt Polska, dane obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru. Wytworzone w ramach akcji społecznej dane zostaną wykorzystane jako dane uzupełniające podczas prac nad digitalizacją rejestru zabytków.

Ponadto, dzięki przygotowanej w NID w ramach doskonalenia bazy danych o zabytkach aplikacji, dane powstałe dzięki zaangażowaniu wikipedystów, przy okazji kolejnej edycji konkursu „Wiki Lubi Zabytki”, zostały zaimportowane i posłużą jako materiał pomocniczy w procesie digitalizacji rejestru zabytków.

- **Gromadzenie dokumentacji Krajowej Ewidencji Zabytków**

Celem zadania jest realizacja w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego ustawowego obowiązku, którym jest gromadzenie dokumentacji Krajowej Ewidencji Zabytków. W okresie sprawozdawczym przyjęto 4495 nowych kart architektury i budownictwa, 30 ewidencji parków i ogrodów, 25 kart cmentarzy. W obszarze zabytków ruchomych zbiór NID powiększył się o 5980 kart obiektów sztuki i rzemiosł artystycznych i 1556 kart zabytków techniki. W zakresie ewidencji archeologicznej przyjęto 2715 kart ewidencyjnych Archeologicznego Zdzjęcia Polski.

W szczególnych przypadkach pracownicy NID podejmują się także opracowywania kart ewidencyjnych obiektów zabytkowych. W omawianym okresie wykonano 186 kart obiektów nieruchomych oraz ruchomych.

- **Ewaluacja i doskonalenie systemu ochrony i ewidencji dziedzictwa materialnego i niematerialnego**

W związku z ratyfikacją w 2011 roku przez Polskę Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Narodowy Instytut Dziedzictwa na zlecenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego opracował projekt Krajowego Programu Ochrony Dziedzictwa Niematerialnego. Celem Programu ma być zachowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zgodnie z zaleceniami Konwencji, w żywej społecznie formie, w całym bogactwie i różnorodności jego przejawów na terenie naszego kraju.

W omawianym okresie eksperci Instytutu ukończyli prace nad projektem Krajowego Programu Ochrony Dziedzictwa Niematerialnego i złożyli go do akceptacji w MKiDN. Pierwszym zleconym przez MKiDN zadaniem wynikającym z Krajowego Programu było przygotowanie i uruchomienie Krajowej listy niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W ciągu 2012 roku w NID zostały opracowane wytyczne do prowadzenia Krajowej listy obejmujące propozycję niezbędnych procedur oraz wzory wniosków i załączników koniecznych do zgłaszania przejawów dziedzictwa niematerialnego do wpisu na Listę. Propozycja została skonsultowana z Zespołem Ekspertów ds. Dziedzictwa Niematerialnego przy MKiDN oraz przedstawicielami organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną dziedzictwa niematerialnego. Pod koniec roku proces uzgodnień zakończył się i przyjęto

ostateczną wersję dokumentów i procedur. Przygotowana dokumentacja obejmuje wytyczne dotyczące składania wniosków o wpis, procedury wpisywania elementów dziedzictwa niematerialnego oraz instrukcję składania wniosku. Wstępnie opracowano także kryteria i formularz wniosku do Krajowego spisu najlepszych praktyk w zakresie ochrony dziedzictwa niematerialnego.

W ramach działań wdrażających Krajowy Program Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego eksperci NID przygotowali propozycję zadań samorządów w zakresie ochrony dziedzictwa niematerialnego w regionach, a także założenia współpracy z samorządami województw w ramach Programu.

Eksperti Instytutu są również zaangażowani w akcje promujące zapisy postanowień Konwencji m.in. poprzez uruchomienie strony internetowej nt. niematerialnego dziedzictwa kulturowego dostępnej pod adresem <http://niematerialne.nid.pl/> oraz publikowanie na niej aktualności i materiałów dotyczących ochrony dziedzictwa niematerialnego, Konwencji UNESCO i Krajowej listy jak również poprzez aktywny udział w wydarzeniach związanych z dziedzictwem niematerialnym.

W ramach popularyzacji idei Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Instytut wraz z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym oraz Stowarzyszeniem Twórców Ludowych współorganizował warsztaty dla ekspertów organizacji pozarządowych. W trakcie spotkania omówiono kwestie związane z Konwencją oraz założenia Krajowego Programu NID dotyczącego dziedzictwa niematerialnego.

Ponadto wraz z Zakładem Kultury Polskiej Instytutu Kulturoznawstwa UMCS NID zorganizował w Lublinie międzynarodową konferencję naukową „Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona”. Równoległe do konferencji odbyła się II część rozpoczętych w Warszawie warsztatów dla ekspertów NGO i instytucji kultury z całej Polski. W trakcie opracowania jest materiał pokonferencyjny pt. *Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe. Identyfikacja – dokumentacja – ochrona – interpretacja – pojęcia – poglądy*.

- **Tworzenie i upowszechnianie standardów dokumentacji, badania i konserwacji poszczególnych kategorii zabytków**

Celem zadania jest doskonalenie systemu ochrony zabytków. W ramach jego realizacji kontynuowano prace nad opracowaniem projektu rewaloryzacji parku w Trzebinach, wytycznych do projektu rewaloryzacji parku miejskiego w Tarnowskich Górach oraz materiału dotyczącego oceny wartości kulturowej otoczenia zespołu pałacowo-parkowego Nieborów-Arkadia. Opracowano również projekt rewaloryzacji parku pałacowego w Białowieży.

Równocześnie powołano oraz prowadzono prace nad standardami ochrony oraz oceną wartości obiektów zabytkowych w ramach Zespołu ds. Rejestrowych Wpisów Obszarowych, Zespołu ds. Zabytków Techniki, Inżynierii i Przemysłu oraz Zespołu ds. Oceny Wartości Kulturowych Architektury Współczesnej.

Ponadto Narodowy Instytut Dziedzictwa prowadził warsztaty architektoniczno-krajobrazowe na terenie założenia pobernardyńskiego w Opactwie-Sieciechowie w województwie mazowieckim. Badania archeologiczne w tym czasie prowadził Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego pod kierunkiem prof. Leszka Kajzera. Po zakończeniu warsztatów pracownicy NID podjęli prace nad materiałami do dokumentacji krajobrazu kulturowego otoczenia zespołu opactwa w Sieciechowie.

Wspólnie z Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Głogowie zrealizowano natomiast projekt „Testowanie i rozpowszechnianie wybranych standardów postępowania z ruchomymi zabytkami archeologicznymi”.

- **Wyznaczanie standardów prowadzenia badań archeologicznych w oparciu o realizowane przez Instytut prace ratownicze przy zabytkach archeologicznych szczególnie zagrożonych**

W ramach kolejnego zadania statutowego, którego celem jest doskonalenie systemu ochrony dziedzictwa archeologicznego, NID realizował porozumienie o współpracy z Generalną Dyrekcją Dróg Krajowych i Autostrad (GDDKiA). Przedstawiciele Instytutu uczestniczyli w 169 odbiorach terenowych prac archeologicznych przeprowadzanych w związku z budową dróg krajowych i autostrad oraz przygotowali 187 opinii na rzecz GDDKiA. Eksperti NID brali ponadto udział w projekcie powierzchniowych badań archeologicznych prowadzonych w rejonie obwodnicy Malborka, jak również w pracach komisji odbiorowych ratowniczych badań archeologicznych, z których przebiegu sporządzili 80 protokołów.

W kontekście doskonalenia systemu ochrony dziedzictwa archeologicznego, na prośbę Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, archeolodzy Instytutu prowadzili prace inwentaryzacyjne na reliktach umocnień polowych z 1944 i 1945 roku w miejscowości Pękowiec. Na wniosek Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (delegatura w Łomży) prowadzone były prace dokumentacyjno-wykopaliskowe w miejscowości Ciechanowiec.

- **Prowadzenie ewidencji badań archeologicznych realizowanych na terenie kraju**

Celem zadania jest pozyskiwanie informacji na temat stanu dziedzictwa archeologicznego. W omawianym okresie zewidencjonowano i przeanalizowano 6274 pozwolenia na badania archeologiczne wydane przez Wojewódzkie Urzędy Ochrony Zabytków na terenie całego kraju.

W ramach tego zadania prowadzono oraz administrowano bazę e-Archeo, która gromadzi dane dotyczące stanowisk archeologicznych oraz umożliwia ich udostępnianie zainteresowanym.

- **Monitorowanie i analizowanie zagrożeń dla dziedzictwa i wypracowywanie metod przeciwdziałania tym zagrożeniom**

Narodowy Instytut Dziedzictwa kontynuuje rozpoczęty w 2008 roku projekt terenowej weryfikacji rejestru zabytków nieruchomych i archeologicznych. W okresie sprawozdawczym zweryfikowano 11 673 obiekty z rejestru zabytków nieruchomych. Dotychczas weryfikacji

poddano 50 779 obiektów, co stanowi około 81,9% zasobu. W 2012 roku zweryfikowano również 734 stanowiska wpisane do rejestru zabytków archeologicznych. Całkowitą weryfikację zakończono dla województwa opolskiego, a bardzo wysoki stopień zaawansowania prac osiągnięto w województwach podkarpackim, podlaskim i pomorskim. Ukończenie etapu weryfikacji terenowej w tych województwach planowane jest na 2013 rok. Na podstawie materiałów z ankiet weryfikacyjnych, kwestionariuszy, zestawień i tabel, jak również zestawień zbiorczych w układzie wojewódzkim, sporządzono sprawozdanie z przebiegu weryfikacji rejestru zabytków. Sprawozdanie zostało opublikowane w numerze 12/2012 „Kuriera Konserwatorskiego”.

W ramach zadania kontynuowano program przeciwdziałania i zwalczania przestępczości przeciw dziedzictwu archeologicznemu. Program ten obejmuje m.in. współpracę z Policją, Służbą Celną, Strażą Graniczną, placówkami muzealnymi oraz służbami konserwatorskimi. Na użytek Policji przygotowano materiały zawierające dane o 234 zabytkach archeologicznych z województwa lubuskiego zagrożonych rabunkiem. Prowadzono także monitoring rynku antykwarycznego na portalu internetowym Allegro (231 zarchiwizowanych aukcji). Ponadto specjaliści z Narodowego Instytutu Dziedzictwa wraz z ekspertami z Policji i WKZ weszli w skład zespołu znakującego wyposażenie wybranych obiektów zabytkowych. Za dotychczasową współpracę w walce z przestępczością przeciw dziedzictwu dyrektor NID została uhonorowana Srebrnym Medalem za Zasługi dla Policji.

- **Wydawanie opinii i ekspertyz dotyczących działań przy zabytkach na rzecz organów administracji publicznej**

NID aktywnie wspomaga administrację państwową w skutecznej ochronie zabytków. W okresie sprawozdawczym Instytut przygotował 10 opinii dla Generalnego Konserwatora Zabytków w związku z prowadzonymi postępowaniami odwoławczymi, 205 opinii dla wojewódzkich konserwatorów zabytków oraz 46 opinii dla samorządowych konserwatorów zabytków i innych instytucji.

Na potrzeby opracowania wydawanych przez Instytut opinii na rzecz organów administracji publicznej, w tym Generalnego Konserwatora Zabytków oraz wojewódzkich i samorządowych konserwatorów zabytków, przeprowadzono w 2012 roku 448 lustracji terenowych. Kontrole te mają na celu ocenę stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz wpływu prowadzonych inwestycji na stan ich zachowania, będących przedmiotem zapytań ze strony ww. podmiotów.

W okresie sprawozdawczym przygotowano także 5 opinii na rzecz Generalnego Konserwatora Zabytków dotyczących przyznania nagród za odkrycie bądź znalezienie zabytku archeologicznego.

- **Koordinowanie realizacji procedury występowania z wnioskiem do ministra o uznanie przez Prezydenta RP zabytku nieruchomego za pomnik historii**

Narodowy Instytut Dziedzictwa koordynuje realizację procedury występowania z wnioskiem do ministra o uznanie przez Prezydenta RP zabytku nieruchomego za pomnik historii. W zakresie realizacji zadania, w okresie sprawozdawczym przeprowadzono 20 lustracji terenowych obiektów potencjalnie kandydujących do tytułu pomnika historii oraz na potrzeby Rady Ochrony Zabytków opracowano 4 opinie na temat obiektów kandydujących

(cmentarze powązkowskie w Warszawie, zespół katedralny w Pelplinie, zespół zamkowy w Baranowie Sandomierskim i zespół pocysterski w Kołbaczu). Ponadto opracowano 3 projekty rozporządzeń Prezydenta RP o uznaniu nowych pomników historii (Strzegom – kościół pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła, Bohoniki i Kruszyńskości – meczety i mizary, Katowice – Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego).

W 2012 roku przyznano to prestiżowe miano 6. nowym obiektom, dla których NID koordynował procedurę realizacji wniosków o uznanie za pomniki historii. Nowymi pomnikami historii są: Łowicz – Bazylika Katedralna pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, Paczków – zespół staromiejski ze średniowiecznym systemem fortyfikacji, Sulejów – zespół opactwa cystersów, Strzegom – kościół pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła, Bohoniki i Kruszyńskości – meczety i mizary oraz Katowice – Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego. Na koniec 2012 roku liczba wszystkich pomników historii wynosiła 54 obiekty i zespoły.

Instytut prowadzi również działania mające na względzie wzmacnianie potencjału marki pomnika historii. W roku 2012 ukazało się drugie, rozszerzone wydanie cieszącej się dużym zainteresowaniem promocyjnej publikacji NID pt. *Pomniki historii – najcenniejsze obiekty i zespoły zabytkowe w Polsce*.

- **Monitorowanie stanu obiektów uznanych za pomniki historii oraz kontrola prowadzonych na ich terenie prac budowlanych i konserwatorskich oraz badań w zakresie posiadanych upoważnień**

Celem zadania jest opracowanie metod skutecznej profilaktyki w ochronie najcenniejszych zabytków.

W tym zakresie Instytut przeprowadził 56 wizytacji, których celem był monitoring stanu zachowania i procesów konserwatorskich w obiektach uznanych za pomniki historii. Monitoring przeprowadzono m.in. w poaugustiańskim zespole klasztornym w Żaganiu, pałacach i parkach krajobrazowych Kotliny Jeleniogórskiej oraz zespole kościoła farnego pw. św. Jakuba Starszego i św. Agnieszki w Nysie.

Instytut zorganizował też, we współpracy z Urzędem Miasta w Toruniu, 2. Ogólnopolskie spotkanie opiekunów pomników historii. Tematem przewodnim owego forum wymiany opinii i doświadczeń opiekunów PH było „Dziedzictwo i zrównoważony rozwój: rola społeczności lokalnych”. Uzupełnienie programu spotkania stanowiła wizyta studyjna w Chełmnie zorganizowana we współpracy z tamtejszym urzędem miejskim.

- **Realizacja części zadań resortu kultury wynikających z przystąpienia Polski do Konwencji światowego dziedzictwa UNESCO z 1972 roku, a w szczególności prowadzenie prac nad zapewnieniem standardów ochrony, konserwacji i prezentacji miejsc światowego dziedzictwa, monitorowanie i ocenianie ich stanu, koordynowanie prac nad przygotowaniem planów zarządzania oraz czuwanie nad ich realizacją na zlecenie ministra**

Celem zadania jest wspomaganie ochrony polskich miejsc wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W odpowiedzi na wnioski z pierwszego cyklu składania sprawozdań okresowych z realizacji Konwencji światowego dziedzictwa, który zakończył się w 2006 roku, Komitet Światowego Dziedzictwa zalecił ujednoczenie dokumentacji i opracowanie Orzeczeń wyjątkowej

uniwersalnej wartości miejsc światowego dziedzictwa według wypracowanego w międzyczasie wzoru. W przypadku miejsc światowego dziedzictwa w Polsce zadanie to prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa, który działa w ścisłej współpracy z przedstawicielami poszczególnych miejsc. W 2012 roku zakończono opracowanie projektów orzeczeń dla wszystkich 13 miejsc światowego dziedzictwa w Polsce i dokumenty te zostały drogą formalną przesłane do Centrum Światowego Dziedzictwa, gdzie będą poddane ocenie merytorycznej.

W 2012 roku prowadzony był także bieżący monitoring miejsc wpisanych na Listę światowego dziedzictwa, w związku z czym pracownicy NID przeprowadzili lustracje terenowe (m.in. Starego Miasta w Zamościu, kościołów w Bliznem i Haczowie, Starego Miasta w Warszawie, Kościoła Pokoju w Świdnicy, Hali Stulecia we Wrocławiu oraz Parku Mużakowskiego w Łęknicy). Ponadto opracowano 4 opinie na rzecz Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w związku z kwestią zachowania i konserwacji obiektów wpisanych na Listę światowego dziedzictwa.

Konwencja UNESCO z 1972 roku nakłada na Państwa-Strony obowiązek składania sprawozdań z realizacji Konwencji światowego dziedzictwa. Wytyczne operacyjne do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa określają dwa rodzaje sprawozdawczości i monitoringu. Jednym z nich jest monitoring kontrolny stanu zachowania miejsc z Listy światowego dziedzictwa prowadzony przez Komitet Światowego Dziedzictwa. W związku z wszczęciem monitoringu kontrolnego w stosunku do kilku dóbr z terenu Polski NID prowadził współpracę z miejscami światowego dziedzictwa oraz służbami konserwatorskimi, w szczególności w odniesieniu do planowanych inwestycji i oceny ich oddziaływania na dziedzictwo. Przykładem prac prowadzonych przez NID w ramach monitoringu kontrolnego jest przygotowany na zlecenie MKiDN raport rządowy dotyczący stanu zachowania Hali Stulecia we Wrocławiu.

Drugim rodzajem sprawozdawczości jest okresowe przygotowywanie całościowych raportów z realizacji Konwencji światowego dziedzictwa przez poszczególne Państwa-Strony. W minionym roku w Instytucie podjęto prace w ramach przygotowań do sporządzenia drugiego sprawozdania okresowego, którego NID jest koordynatorem oraz pełni funkcję oficjalnego punktu kontaktowego. Zadanie to składa się z dwóch części: pierwszej – dotyczącej polityki państwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz drugiej – dotyczącej stanu zachowania poszczególnych dóbr wpisanych na Listę światowego dziedzictwa. Termin złożenia sprawozdania do Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO został wyznaczony na 31 lipca 2014 roku. Uroczyste rozpoczęcie realizacji tego zadania miało miejsce w Toruniu podczas 3. Spotkania opiekunów miejsc światowego dziedzictwa UNESCO w Polsce, które NID zorganizował we współpracy z Urzędem Miasta Torunia. Tematem przewodnim tego spotkania było „Dziedzictwo i zrównoważony rozwój: rola społeczności lokalnych”. W tym zakresie przedstawiono na warsztatowym spotkaniu opiekunów miejsc światowego dziedzictwa prezentacje dotyczące uwarunkowań zadań i sposobu realizacji II cyklu raportu okresowego w Polsce.

II warsztaty dotyczące przygotowania sprawozdania okresowego odbyły się w Kalwarii Zebrzydowskiej pod koniec roku. W ich trakcie pracownicy NID przedstawili zasady i harmonogram opracowania sprawozdania, natomiast reprezentanci miejsc światowego dziedzictwa na konkretnych przykładach omówili problemy dotyczące sprawozdawczości.

W ramach realizacji zadania rozpoczęto prace nad raportem okresowym dotyczące drewnianych kościołów południowej Małopolski, m.in. przeprowadzono digitalizację dokumentacji w WUOZ w Krośnie i analizę prac konserwatorskich realizowanych w kościołach w Bliznem i Haczowie. Eksperci Instytutu podjęli także prace przygotowawcze do raportu okresowego dla Zamościa, Parku Mużakowskiego i niektórych drewnianych kościołów południowej Małopolski.

W 2012 roku odbyły się dwa posiedzenia Komitetu ds. Światowego Dziedzictwa Kulturowego w Polsce. Komitet jest organem pomocniczym Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, powołanym w celu koordynacji prac i usprawnienia działań związanych z realizacją Konwencji UNESCO z 1972 roku. Dyrektor NID jest członkiem Komitetu, natomiast instytucja pełni funkcję sekretariatu – dba o sprawy organizacyjne oraz merytoryczne przygotowanie spotkań.

Realizacja tego działania statutowego polega również na przeprowadzaniu starań o nowe wpisy na Listę światowego dziedzictwa. W minionym okresie zakończono prace nad przygotowaniem wniosku o wpis na Listę światowego dziedzictwa UNESCO drewnianych cerkwi w polskim i ukraińskim regionie Karpat oraz wniosku o rozszerzenie wpisu kopalni soli w Wieliczce o podziemne wyrobiska kopalni soli w Bochni i Zamek Żupny w Wieliczce. Znaczącymi wydarzeniami w kontekście tego zadania była organizacja oraz udział specjalistów Instytutu w misjach ekspertów międzynarodowych ICOMOS oceniających oba wnioski. Oceny w terenie złożonych przez Polskę wniosków odbyły się we wrześniu 2012 roku. NID był także współorganizatorem spotkań roboczych przygotowujących odpowiednie instytucje z Polski i Ukrainy (m.in. w Rzeszowie) do spotkania z ekspertami ICOMOS.

Ponadto Instytut zapewnił pomoc w przygotowaniu wstępnych dokumentów pozwalających na zgłoszenie w najbliższych latach na Listę światowego dziedzictwa kopalni rud ołowiu i srebra w Tarnowskich Górach. Eksperci NID konsultowali projekt strefy buforowej dla historycznego centrum Warszawy, jak również opracowanie wniosku re-nominacyjnego o poszerzenie wpisu Puszczy Białowieskiej.

NID uczestniczy w przygotowaniach kampanii promującej kandydaturę Polski do Komitetu Światowego Dziedzictwa. W ramach tych działań NID we współpracy ze Stałym Przedstawicielstwem RP przy UNESCO, Kopalnią Soli Bochnia, Kopalnią Soli Wieliczka oraz Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka zorganizował wystawę w siedzibie UNESCO w Paryżu „Górnictwo dziedzictwo kultury polskiej oraz inne polskie obiekty na Liście światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego UNESCO”. Poza tym, w celach promujących kandydaturę Polski, opracowano kalendarz na rok 2013 *Poland for World Heritage* przedstawiający osiągnięcia polskich archeologów i konserwatorów na arenie międzynarodowej. NID uczestniczył też, we współpracy z MSZ i MKiDN, w wypracowaniu stanowiska Polski, które będzie prezentowane w kampanii promocyjnej.

Narodowy Instytut Dziedzictwa z Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO i English Heritage zorganizował w 2012 r. spotkanie ekspertów dotyczące Kryterium VI i wartości asocjacyjnych, które odbyło się w Warszawie. W spotkaniu wzięli udział eksperci światowego dziedzictwa – oficjalni reprezentanci wszystkich regionów UNESCO, przedstawiciele Centrum

Światowego Dziedzictwa i jego organizacji doradczych (ICOMOS, ICCROM, IUCN). Raport ze spotkania, zawierający rekomendacje dotyczące stosowania kryterium VI i wartości asocjacyjnych, został przedstawiony Komitetowi Światowego Dziedzictwa podczas ostatniej sesji. Zalecenia wynikające ze spotkania zostały zawarte w decyzji komitetu.

Przedstawiciele NID wzięli udział w 36. Sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO w Sankt Petersburgu. Eksperti NID aktywnie uczestniczyli w pracach otwartej grupy roboczej, której zadaniem była aktualizacja Wytycznych operacyjnych do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa.

- **Realizacja programów szkoleniowych i informacyjnych na rzecz służb konserwatorskich i środowisk związanych z opieką nad zabytkami**

W ramach zadania, którego celem jest doskonalenie zawodowe w obszarze ochrony zabytków, NID wspólnie z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków zorganizował w Trzebinach spotkanie inspektorów archeologicznych z Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków. W spotkaniu wzięło udział około 50 inspektorów, jak również osoby zajmujące się ochroną dziedzictwa archeologicznego w urzędach miast i starostwach powiatowych. Trzydniowe seminarium poświęcone było najważniejszym i najbardziej aktualnym zagadnieniom związanym z ochroną dziedzictwa archeologicznego w Polsce.

W Sandomierzu dyrektor NID uczestniczyła w cyklicznym spotkaniu wojewódzkich konserwatorów zabytków, na którym przedstawiła rozbudowany program działań, poprzez które NID wspiera działanie służb konserwatorskich.

NID zorganizował też doroczne obchody Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków, które odbyły się w Stargardzie Szczecińskim. Obchodom towarzyszyła konferencja specjalistyczna „Odbudowa miast historycznych – bilans i nowe perspektywy”. Podczas konferencji zostały zaprezentowane najbardziej istotne dokonania w tym zakresie na terenie Polski od 1945 roku po czasy współczesne na tle doktryn konserwatorskich. Celem konferencji była próba podsumowania dzieła odbudowy polskich miast, zniszczonych w wyniku II Wojny Światowej.

Instytut był także współorganizatorem 2. Spotkania opiekunów pomników historii i 3. Spotkania opiekunów miejsc światowego dziedzictwa UNESCO w Polsce. Na spotkanie, w trakcie którego poruszana była problematyka związana z rolą społeczności lokalnych w zachowaniu i ochronie dziedzictwa, zaproszeni zostali przedstawiciele służb konserwatorskich z całego kraju.

W kontekście realizacji programów informacyjnych NID prowadzi stałą działalność wydawniczą. W 2012 roku przygotowano dwa szczególne numery „Ochrony Zabytków”: bibliografię „Ochrony Zabytków” za lata 1948-2010 oraz numer jubileuszowy z okazji 50-lecia powstania Ośrodka Dokumentacji Zabytków, a także kolejny numer „Kuriera Konserwatorskiego”. NID był także współwydawcą, wspólnie z Fundacją Hereditas, czasopisma „Spotkania z zabytkami”. Trwały również prace nad wydaniem kolejnych tomów monografii Kazimierza Stronczyńskiego: *Atlas Guberni Lubelskiej* oraz *Opisy Guberni Płockiej*. Ponadto wydano publikację prezentującą wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w związku z budową dróg krajowych i autostrad w Polsce pt. *Raport autostradowy 2007-*

2008, tom 1, oraz - we współpracy ze Stowarzyszeniem Przyjaciół Zakładu Konserwacji, Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej Toruńskiej Szkoły Konserwacji - publikację materiałów pokonferencyjnych *Wokół zagadnień estetyki zabytku po konserwacji i restauracji*.

W omawianym roku odbyła się konferencja naukowa poświęcona 50-leciu działalności Narodowego Instytutu Dziedzictwa i jego prawnych poprzedników. Wydarzenie uświetniło swoją obecnością wielu ekspertów z Polski i zagranicy współpracujących z NID, jak również przedstawiciele Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, instytucji rządowych oraz władz samorządów lokalnych, którzy zaprezentowali dokonania Instytutu na rzecz ochrony dziedzictwa narodowego. Przypomniane zostały osiągnięcia prawnych poprzedników NID, jak również sposób realizacji wyzwań, które stawiają przed instytucją współczesne uwarunkowania.

Instytut brał również udział w organizowanej w Krakowie XI Europejskiej Giełdzie Informacji Renowacyjnej (EGIR). Tematami wiodącymi XI edycji były „Zdefiniowanie najpilniejszych potrzeb i problemów konserwatorskich w skali ogólnokrajowej i regionalnej” oraz „Kryteria doboru materiałów i technologii do prac renowacyjnych prowadzonych w obiektach historycznych”.

W Lipsku natomiast odbyły się Europejskie Targi Konserwacji i Restauracji Zabytków oraz Renowacji Starych Budowli DENKMAL – największe targi konserwatorskie w Europie. W trakcie wydarzenia, którego temat przewodni brzmiał „Drewno w konserwacji zabytków”, Instytut zaprezentował tradycje i dorobek polskiej szkoły konserwacji drewna, jak również przedstawił doświadczenia zebrane w trakcie przygotowywania wniosku o wpis drewnianych cerkwi na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

We Wrocławiu miała miejsce, współorganizowana przed NID, 8. Międzynarodowa Konferencja SAHC 2012 „Structural Analysis of Historical Contructions”, która zgromadziła około 350 specjalistów, inżynierów, konserwatorów, chemików, producentów materiałów, architektów, projektantów, menedżerów, naukowców i pracowników akademickich z około 50. krajów, którzy omówili najnowsze osiągnięcia w dziedzinie teorii, analizy, ochrony oraz doktryn obejmujących konstrukcje zabytkowe.

Ponadto Instytut zorganizował szkolenia dla 2 komend powiatowych policji z zakresu doskonalenia zawodowego w obszarze ochrony zabytków archeologicznych. Ekspert Instytutu wziął również udział w konferencji pt. „Stop przestępczości archeologicznej i sakralnej” której celem było zwrócenie uwagi i omówienie zachowań przestępczych dotyczących obiektów sakralnych oraz aktów wandalizmu na terenach wykopalisk archeologicznych.

- **Realizacja programów i kampanii społecznych w zakresie edukacji na rzecz dziedzictwa**

NID, realizując swoją misję, prowadzi szereg projektów z zakresu informowania opinii społecznej o wartości dziedzictwa, której celem jest m.in. wzmocnienie społecznej odpowiedzialności za stan zabytków.

W ramach zadania koordynowano krajowe i regionalne przygotowania oraz realizację Europejskich Dni Dziedzictwa w Polsce (EDD), obchodzonych we wrześniu 2012 roku pod hasłem „Tajemnice codzienności”. Program EDD nawiązywał do ratyfikowanej przez Polskę Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i koncentrował się wokół promocji zasad ochrony dziedzictwa niematerialnego. W ramach EDD odbyły się liczne wydarzenia adresowane do wszystkich grup wiekowych na terenie całego kraju. Oferta EDD obejmowała zarówno wykłady, odczyty, spacer i wycieczki plenerowe, jak i festyny, dożynki, spotkania z twórcami kultury i depozytariuszami tradycji. Wydarzeniu towarzyszyły również inne atrakcje, m.in. konkursy o zasięgu regionalnym, np. zorganizowany na terenie Wielkopolski konkurs „Poznajmy naszą tradycję”, czy też o zasięgu ogólnopolskim, np. konkurs „Pokaż język” promujący lokalną odmianę polszczyzny, tradycyjne rzemiosła, sztukę lub charakterystyczne zwyczaje. Z szacunkowych danych liczbowych wynika, iż w edycji EDD 2012 wzięło udział blisko 300 000 osób. W całej Polsce na terenie 393 miejscowości uczestnicy mieli do wyboru przeszło 1640 wydarzeń. Porównując EDD 2012 z rokiem poprzednim zanotowano przyrost w każdej z mierzonych kategorii: liczba wydarzeń wzrosła o 19%, liczba uczestniczących miejscowości o 28%, natomiast frekwencja o 20%.

W ramach przygotowań do edycji w 2012 roku Instytut podtrzymał współpracę z większością dotychczasowych partnerów oraz pozyskał nowych patronów medialnych, a także prowadził intensywne negocjacje z przedstawicielami mediów w zakresie wzmocnienia przekazu tematu przewodniego i marki EDD. W ramach akcji promującej wydarzenie powstał na zlecenie NID spot zrealizowany w technice 3D *Europejskie Dni Dziedzictwa 2012 w Polsce*. Emisja spotu odbywała się m.in. w TVP, kanałach Discovery Historia, Discovery Channel, a także na profilu NID na portalu społecznościowym YouTube. Natomiast we współpracy z „Gazetą Wyborczą” rozdystrybuowano w całej Polsce informacje na temat największego w Europie święta zabytków wraz z okularami 3D, w nakładzie ponad 350 000 egzemplarzy. Instytut był także współorganizatorem ogólnopolskiej inauguracji EDD, która odbyła się 8 września w Muzeum w Łowiczu – Skansenie Ziemi Łowickiej w Maurzycach.

Działania NID skierowane są także do użytkowników Internetu. Pierwszą platformą kontaktu pomiędzy zainteresowanymi szeroko pojętą tematyką dziedzictwa kulturowego a Instytucją jest strona znajdująca się pod adresem www.nid.pl alias www.zabytek.pl. W 2012 roku strona zarejestrowała 421 389 odwiedzin. Ze względu na konieczność ciągłego udoskonalania narzędzi informatycznych służących do komunikacji ze społeczeństwem, wynikającą z potrzeby dostosowywania ich do zmieniających się oczekiwań użytkowników Internetu, NID w 2012 roku opracował nową wersję firmowej strony internetowej oraz zakupił i wdrożył nowy system zarządzania jej treścią.

Spśród innych stron, którymi administruje NID należy wymienić portale tematyczne: poświęcone EDD <http://www.edd2012.pl/>, dziedzictwu niematerialnemu <http://niematerialne.nid.pl/>, wolontariatowi na rzecz dziedzictwa, który skupia organizacje pozarządowe i osoby pragnące włączyć się w aktywną ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego <http://www.zabytek.pl/wolontariat/>, jak również portal poświęcony miejscu światowego dziedzictwa Park Mużakowski <http://www.park-muzakowski.pl/>. Z kolei platforma znajdująca się pod adresem <http://e-zabytek.nid.pl/> umożliwia dostęp do opisów, cyfrowych wizerunków (zdjęć, filmów i modeli 3D) wybranych zabytków oraz informacji o ich lokalizacji. Komplementarny do strony jest serwis mapowy

<http://geoportal.nid.pl/SDIPortal/>, który umożliwia analizowanie danych przestrzennych zabytków nieruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru.

Dostrzegając potencjał mediów społecznościowych, pracownicy Instytutu animują profile NID na portalach społecznościowych Facebook oraz YouTube. Na profilu www.facebook.com/zabytek zarejestrowano 1367 nowych fanów natomiast kanał www.youtube.com/TVNID odnotował w 2012 roku 5215 wyświetleń filmów.

Zgodnie z ideą poszukiwania efektywnych sposobów udostępniania informacji o zasobie dziedzictwa w Polsce, Narodowy Instytut Dziedzictwa przygotował aplikację na urządzenia mobilne „Zabytki w Polsce”, która dokładnie określa umiejscowienie obiektów zabytkowych w najbliższej okolicy użytkownika. Udostępnia ona również najważniejsze informacje na temat danego zabytku, opracowane przez ekspertów NID. Darmową aplikację w wersji na system operacyjny Android można pobrać na stronie Google Play.

Instytut aktywnie włącza się we współpracę z instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami realizującymi programy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym zakresie NID obejmuje patronatem różnego typu wydarzenia i akcje propagujące oraz pobudzające wrażliwość na ochronę zabytków. W omawianym okresie NID realizował współpracę w ramach 2. edycji konkursu fotograficznego „Wiki lubi Zabytki”, zorganizowanego przez Wikimedia Polska, jako element ogólnoeuropejskiego projektu „Wiki Loves Monuments”. Przesyłając ponad 51 000 fotografii zabytków, uczestnicy konkursu z Polski wnieśli największy wkład w światowy konkurs na fotografie zabytków. NID patronuje również projektowi fotograficznemu „Polska pofabryczna”. Kolejnym wydarzeniem, któremu patronował Instytut był projekt „Otwarte zabytki”, realizowany przez Centrum Cyfrowe. NID jest partnerem merytorycznym akcji, której celem jest tworzenie obywatelskiej bazy o zabytkach.

Ważnym działaniem jest organizacja wystaw o tematyce związanej z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego. Narodowy Instytut Dziedzictwa zorganizował wystawę pt. *Zabytek Zadbane 2012* prezentującą laureatów konkursu Generalnego Konserwatora Zabytków na najlepsze wzorce właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów zabytkowych. Natomiast wystawa pod tytułem *Arche(o)typy*, zorganizowana wspólnie z Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, prezentuje bezprecedensowy w skali europejskiej konserwatorski program ratowniczych badań archeologicznych w miejscach budowy dróg i autostrad. Ekspozycja była dostępna dla zwiedzających w Centrum Handlowym Złote Tarasy w Warszawie oraz w Centrum Sztuki i Biznesu Stary Browar w Poznaniu.

W ramach działalności wystawienniczej NID zaprezentował anglojęzyczną ekspozycję pt. *Milestones – Kamienie milowe*, która była prezentowana na dziedzińcu pałacu Branickich w Warszawie. Celem wystawy było przedstawienie najważniejszych wydarzeń w historii Polski, stanowiących kamienie milowe nie tylko w rozwoju kraju, ale także Europy. Wystawa była skierowana w głównej mierze do gości zagranicznych, którzy przybyli do Polski na Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej EURO 2012. Opracowano i wydrukowano również polską, skróconą wersję wystawy plakatowej pt. *Kamienie milowe*, która będzie dystrybuowana do szkół.

Wystawą szczególną dla NID była zaprezentowana w Muzeum Narodowym im. Andrzeja Szeptyckiego we Lwowie ekspozycja pt. *Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat. Zabytki Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Ukrainy nominowane do wpisu na Listę światowego dziedzictwa*. Wystawa ma na celu m.in. promocję polsko-ukraińskiego wniosku o wpis drewnianych cerkwi na Listę UNESCO.

W ramach promocji działań na rzecz nowych wpisów na Listę światowego dziedzictwa przygotowano również materiały ilustracyjne na temat cerkwi drewnianych dla czasopisma FOCUS.

W 2012 roku NID wspólnie z Wydziałem Architektury Politechniki Gdańskiej przystąpił do 1. etapu prac związanych z przeniesieniem zagrożonego katastrofą budowlaną drewnianego kościoła z Jazłowczyka na Ukrainie do Muzeum Budownictwa Ludowego we Lwowie. Zgodnie z przyjętymi założeniami kościoła po uprzedniej inwentaryzacji został rozebrany i po zabezpieczeniu elementów konstrukcyjnych przygotowany do przeniesienia na teren Muzeum Budownictwa Ludowego we Lwowie.

Kolejnym wydarzeniem, które Instytut współorganizował wraz z instytucjami Würzburga, tj. Wydziałem Filozoficznym i Polską Misją Historyczną przy Uniwersytecie Juliusza Maksymiliana oraz Archiwum Miasta i nad którym objął patronat jest wystawa pt. *Różne drogi odbudowy. Doświadczenia i spostrzeżenia w odnawianiu miast Polski i Frankonii po 1945 roku*. Wystawa była prezentowana od 6 do 28 czerwca 2012 roku w siedzibie Sparkasse Mainfranken.

NID był także patronem konferencji naukowych: wspierał konferencję pt. „Splendor i fantazja. Rzeźba rokokowa w Polsce i na Śląsku” oraz był współorganizatorem seminarium „Historia przyrodnicza lasu – jak rozpoznać, badać i chronić dziedzictwo kulturowe w lasach”. Pracownicy Instytutu prowadzili również wykłady, zajęcia i szkolenia dla nauczycieli oraz dla studentów na Politechnice Warszawskiej i Uniwersytecie Warszawskim oraz Uniwersytecie Wrocławskim, jak również dla studentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego.

Niezwykle istotnym wydarzeniem zorganizowanym w 2012 roku przez NID była konferencja prasowa z udziałem m.in. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Bogdana Zdrojewskiego na temat przeprowadzonych na zlecenie NID, pierwszych w Polsce badań społecznych pt. „Dziedzictwo kulturowe w oczach Polaków”. Podczas konferencji minister wspólnie z dyrektorem Narodowego Instytutu Dziedzictwa omówili wyniki badań w kontekście m.in. strategii działania przyjętej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w 2011 roku w zakresie ochrony i popularyzacji polskiego dziedzictwa kulturowego.

- **Podejmowanie współpracy z właścicielami i zarządcami zabytków na rzecz właściwego zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju oraz promowanie zasad opieki nad zabytkami**

Jedną z kluczowych inicjatyw, której celem jest promowanie dobrych praktyk w zakresie opieki nad zabytkami jest coroczny konkurs „Zabytek Zadbany”. Konkurs ogłaszany jest przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, nadzór nad nim sprawuje Generalny Konserwator Zabytków, a Narodowy Instytut Dziedzictwa realizuje procedurę konkursową. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego

postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów wśród właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Na konkurs wpłynęły łącznie 54 wnioski (w tym 51 zgodnych z wymogami formalnymi) z 14 województw, w 5 kategoriach. Z prawidłowych pod względem formalnym wniosków 35 złożyli posiadacze, zarządcy lub właściciele zabytków, natomiast 16 wniosków wpłynęło od WKZ. Jury wyłoniło 5 laureatów i 15 wyróżnionych. Uroczyste wręczenie nagród odbyło się podczas obchodów Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków w Stargardzie Szczecińskim. Ponadto w ramach działalności promującej zasady opieki nad zabytkami przedstawiciel NID brał udział w pracach Kapituły nagrody im. M. Korneckiego za zasługi w ochronie architektury drewnianej.

Ponadto, w zakresie realizacji tego zadania, w NID trwały prace nad opracowaniem raportu dotyczącego problematyki charakterystyki energetycznej budynków zabytkowych. Eksperti z oddziałów terenowych Instytutu uczestniczyli m.in. w pracach Zespołu Doradczego Wojewody Opolskiego ds. Zachowania Dziedzictwa Kulturowego Wsi i Ochrony Wiejskiego Krajobrazu oraz współpracowali z urzędami marszałkowskim w zakresie opracowania sprawozdania z realizacji Wojewódzkich Programów Opieki nad Zabytkami.

- **Prowadzenie specjalistycznej biblioteki w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zarządzania dziedzictwem kulturowym**

Jednym z zadań biblioteki jest gromadzenie i udostępnianie publikacji specjalistycznych. W 2012 roku zbiory biblioteki NID wzbogaciły się o 792 zakupione woluminy, 4298 woluminów przyjętych w formie darów, a 742 w ramach wymiany. W tym samym okresie z katalogu *on-line* skorzystało 5172 osoby. Ponadto w okresie sprawozdawczym ze zbiorów bibliotecznych NID na terenie całego kraju skorzystały łącznie 964 osoby, a wypożyczono 5884 tytuły.

- **Realizacja współpracy międzynarodowej na rzecz dziedzictwa kulturowego i jego ochrony w zakresie powierzonym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Celem tego zadania jest aktywne uczestnictwo w międzynarodowych forach i organizacjach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Jednym z ważniejszych zadań prowadzonych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w okresie sprawozdawczym było sprawowanie przewodnictwa w pracach Grupy refleksyjnej „Unia Europejska i dziedzictwo kulturowe”. W ramach powyższego dyrektor NID, działając w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, odpowiadała za koordynację prac Grupy, zapewnienie obsługi sekretariatu oraz prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych na szczeblu krajowym i międzynarodowym. W 2012 roku w Warszawie odbyły się dwa spotkania uczestników Grupy, w których udział wzięli przedstawiciele państw członkowskich UE, Komisji Europejskiej, Rady Europy oraz reprezentanci europejskich organizacji i sieci zajmujących się problematyką dziedzictwa kulturowego – ICOMOS Europe i Heritage Alliance 3.3. W ramach polskiego przewodnictwa w Grupie wypracowano zasady stałej współpracy z Komisją Europejską w zakresie monitorowania propozycji aktów

prawnych i programów unijnych, które mogą oddziaływać na zachowanie dziedzictwa kulturowego. Wraz z Komisją Europejską rozpoczęto także pracę nad tworzeniem nowej wizji dziedzictwa kulturowego w polityce UE, czego efektem ma być przygotowanie zaleceń Rady Unii Europejskiej dotyczących szczególnego podejścia do dziedzictwa kulturowego. Ponadto w 2012 roku Grupa z powodzeniem podejmowała działania na rzecz integracji podmiotów funkcjonujących na poziomie europejskim w obszarze dziedzictwa kulturowego w celu wspólnego reprezentowania interesów i współpracy na rzecz podniesienia rangi dziedzictwa kulturowego w polityce UE. Podsumowując działalność Grupy w 2012 roku przez pryzmat przewodnictwa Polski należy stwierdzić, iż organizacja prac przebiegła bez zarzutu, a merytoryczne efekty przerosły wcześniejsze oczekiwania.

Jedną z inicjatyw Grupy było powołanie przez European Heritage Heads Forum grupy roboczej (EHHF Economic Taskforce), której celem jest wypracowanie jednolitej w skali Europy metodologii dla zbierania oraz przetwarzania danych na temat społeczno-ekonomicznego potencjału dziedzictwa kulturowego. W pracach grupy od początku uczestniczył przedstawiciel NID. Przedstawiciel NID uczestniczył także w konferencji EVoCH „Economic Value of Cultural Heritage” w Wiedniu.

Przedstawiciele NID prezentowali dotychczasowy dorobek działań Grupy refleksyjnej „Unia Europejska i dziedzictwo kulturowe” na międzynarodowych forach, m.in. na pierwszym posiedzeniu Komitetu Sterującego ds. Kultury, Dziedzictwa i Krajobrazu Rady Europy w Strasburgu oraz podczas dorocznego spotkania szefów narodowych agencji ds. dziedzictwa (European Heritage Heads Forum) w Poczdamie. W kręgu zainteresowania Forum znajdują się następujące zagadnienia: analiza istniejących zasad ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym na poziomie europejskim, polityka ochrony dziedzictwa realizowana w poszczególnych krajach, prawne aspekty związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym zależności pomiędzy prawem unijnym i przepisami poszczególnych państw członkowskich. NID jest aktywnym uczestnikiem prac Forum, m.in. w trakcie spotkań roboczych, w których uczestniczyła dyrektor Instytutu.

Przedstawiciel Instytutu wziął udział w spotkaniu strategicznej grupy roboczej w ramach European Heritage Network (HEREIN). Spotkanie było poświęcone omówieniu aktualnej strategii HEREIN i jej aktualizacji. Wykonana została analiza SWOT projektu i przeprowadzona systematyczna ocena możliwości oraz kierunków, w których powinna i może zmierzać inicjatywa HEREIN. Wyniki prac grup roboczych były uwzględnione w dokumentach programowych przedstawionych i omówionych na dorocznym zjeździe krajowych koordynatorów HEREIN, w którym także wziął udział przedstawiciel NID, pełniący funkcję koordynatora krajowego HEREIN.

Przedstawiciele NID uczestniczyli także w spotkaniach Monitoring Group on Cultural Heritage in the Baltic Sea Region, z których pierwsze odbyło się w Gdańsku, a kolejne w Wilnie. Dyrektor NID, wspólnie z dyrektorem Centralnego Muzeum Morskiego, reprezentuje Polskę na tym forum regionalnej współpracy z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach współpracy zagranicznej, przedstawiciele NID aktywnie uczestniczą w inicjatywie Europejskiego Forum Dziedzictwa współorganizowanej przez Radę Europy i Komisję Europejską. Dyrektor Instytutu wzięła udział w spotkaniu z przedstawicielami Rady Europy

dotyczącym podsumowania 4. Europejskiego Forum Dziedzictwa zorganizowanego przez NID w październiku 2011 roku we Wrocławiu. Spotkanie odbywające się w Paryżu miało również na celu przygotowanie założeń merytorycznych dla piątej odsłony Europejskiego Forum Dziedzictwa, które zostało zorganizowane w ramach programu Prezydencji Cypru w Radzie UE pod hasłem „Komunikowanie dziedzictwa”.

Kolejnym ważnym wydarzeniem w ramach współpracy międzynarodowej prowadzonej przez Instytut było podpisanie Listu intencyjnego dotyczącego zacieśnienia współpracy NID z English Heritage.

Kontynuowano także współpracę z Uniwersytetem Kultury i Sztuki w Mińsku w ramach realizacji 2. części XVII edycji kursu Międzynarodowej Letniej Szkoły „Akademia Nieświeska” pt. „Ochrona i konserwacja zabytków architektury sakralnej”. Ponadto w ramach działań zmierzających do wpisu na Listę światowego dziedzictwa UNESCO drewnianych cerkwi polskiego i ukraińskiego rejonu Karpat specjaliści z NID brali udział w seminarium we Lwowie oraz zorganizowali polsko-ukraińskie seminarium szkoleniowe „Ochrona i konserwacja architektury drewnianej”.

Instytut ściśle współpracował z partnerami ukraińskimi w ramach Międzynarodowego Centrum Ochrony Dziedzictwa Kulturowego w Żółkwi w zakresie działań edukacyjnych, wymiany doświadczeń, współorganizacji konferencji, jak np. Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Zamki i twierdze Ukrainy – wspólne dziedzictwo” oraz przygotowań do wpisu karpackich cerkwi na Listę światowego dziedzictwa.

Przedstawiciele NID uczestniczyli w XIII Polsko-Niemieckiej Konferencji *ANTIKON* – „Architektura ryglowa – wspólne dziedzictwo”, która odbyła się w miejscowości Banzkow w Niemczech i zgromadziła około 100 polskich, niemieckich i rosyjskich badaczy, konserwatorów, architektów, historyków sztuki i pasjonatów historycznej drewnianej architektury szkieletowej. Temat przewodni dwudniowych obrad brzmiał: „Istniejące i nieistniejące zespoły zabudowy ryglowej i układy urbanistyczne”.

W ramach zaangażowania NID w problematykę światowego dziedzictwa UNESCO przedstawiciel Instytutu wziął udział w spotkaniu konsultacyjnym dotyczącym światowego dziedzictwa i zrównoważonego rozwoju, które miało miejsce w Ouro Preto w Brazylii. Było to kolejne z serii spotkań, mające na celu opracowanie zmian w wytycznych operacyjnych i wprowadzenie do nich zasad zrównoważonego rozwoju. Kolejnym ważnym wydarzeniem w ramach UNESCO był udział przedstawiciela NID w 4. Sesji Zgromadzenia Ogólnego Państw-Stron Konwencji UNESCO z 2003 roku o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, która odbyła się w Paryżu.

NID kontynuował współpracę na forum European Heritage Legal Forum (EHLF), w ramach którego sporządzono i przesłano Sekretariatowi EHLF krajowy raport za rok 2011, dotyczący aktualnych wydarzeń i prawnych problemów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego w Polsce. Przedstawiciel Dyrekcji NID wziął udział w spotkaniu Sekretariatu EHLF w Monachium, które odbyło się w marcu 2012 roku. Podczas dorocznego spotkania członków EHLF w Nikozji odnowiony został skład Sekretariatu Forum, do którego z ramienia Polski włączony został przedstawiciel NID.

NID aktywnie uczestniczy także w pracach ogólnoeuropejskiej sieci organizacji rządowych odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa archeologicznego „Europae Archaeologiae Consilium”. Podczas dorocznego sympozjum, które odbyło się w Paryżu, dyrektor NID zaprezentowała polskie doświadczenia w zakresie interpretacji wartości dziedzictwa archeologicznego na przestrzeni ostatniego stulecia w wystąpieniu pt. „The value of archeology: resource, heritage or pure fun?”.

Przedstawiciele NID brali również udział w dorocznym spotkaniu European Associations of Archaeologists w Helsinkach. Eksperti Instytutu uczestniczyli także w spotkaniu międzynarodowej grupy eksperckiej „Practice in Fighting Against Illicit Archaeology” w Wilnie, podczas którego, na zaproszenie organizatorów, podzielili się polskimi doświadczeniami w zakresie zwalczania przestępczości w obszarze dziedzictwa archeologicznego.

- **Centrum Kompetencji w ramach programu wieloletniego "KULTURA+"**

Centrum Kompetencji w zakresie digitalizacji zabytków i muzealiów zostało powołane w KOBiDZ – poprzedniku NID, w ramach wieloletniego programu rządowego „KULTURA+” decyzją ministra Bogdana Zdrojewskiego z dnia 15 października 2009 roku. Dotychczas NID realizował bezpośrednio zadania z obszaru zabytków, podczas gdy w zakresie digitalizacji muzealiów prowadzona była ścisła współpraca z Narodowym Instytutem Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMOZ). Współpraca taka była także realizowana w omawianym okresie sprawozdawczym. Uchwała Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 2012 roku ustanowiła nowe Centrum Kompetencji ds. digitalizacji muzealiów – NIMOZ. W związku z powyższym od 2013 roku Centrum Kompetencji w NID będzie się koncentrować na kwestiach związanych z digitalizacją zabytków.

W obszarze zabytków Instytut realizuje zadania poprzez budowę infrastruktury technicznej służącej do digitalizacji, przechowywania i udostępniania zasobów cyfrowych (serwery, macierze dyskowe, biblioteki taśmowe itp.), tworzenie i udostępnianie za pośrednictwem Internetu cyfrowych wizerunków (skanów 3D, filmów, zdjęć) najcenniejszych lub najbardziej zagrożonych zabytków oraz skanowanie decyzji o wpisie do rejestru zabytków.

W ramach działań digitalizacyjnych NID kontynuowano realizację międzynarodowego projektu CARARE, który ma na celu opracowanie standardu cyfrowego formatu danych o zabytkach architektury i archeologii w portalu EUROPEANA i zasilanie zbiorem cyfrowej dokumentacji zabytków Polski. W ramach projektu CARARE opracowano opisy dla 121 obiektów oraz wykonano modelowanie i teksturowanie danych 3D dla 25 obiektów. Dokonano także edycji metadanych dla 121 obiektów. Zasoby cyfrowe repozytorium liczą łącznie 2515 plików cyfrowych dokumentujących 169 zabytków (48 obiektów uznanych za pomnik historii, 66 stanowisk archeologicznych, 30 zamków oraz 25 modeli 3D innych typów zabytków).

Ponadto w 2012 roku uruchomiono 2 programy digitalizacyjne – wykonania dokumentacji cyfrowej ołtarza Wita Stwosza w kościele Mariackim w Krakowie oraz wykonania dokumentacji pomiarowej kościoła pw. NMP i kaplicy św. Anny na Zamku Wysokim w Malborku obejmującej skanowanie laserowe obiektu wraz z fasadami, pomiar fotogrametryczny fasad i naziemne pomiary kontrolne (układ 2000).

Jednocześnie zakończono realizację umowy na modernizację systemów informatycznych NID w zakresie m.in. wdrożenia aplikacji mobilnej prezentującej informacje o wybranych zabytkach Polski „Zabytki w Polsce” na platformach Android/iOS; wdrożenia systemu informatycznego do integracji metadanych od dostawców zewnętrznych; modyfikacji i rozbudowy aplikacji CARARE NID CLIENT służącej pozyskiwaniu i publikacji danych o zabytkach do portalu <http://e-zabytek.nid.pl> oraz portalu www.europeana.eu.

Dodatkowo zorganizowano i rozstrzygnięto przetarg nieograniczony na zakup sprzętu komputerowego koniecznego do rozbudowy infrastruktury informatycznej Centrum Kompetencyjnego oraz umożliwiającego mobilne opracowywanie wyników pomiarów i skaningu laserowego.

W ramach prac w roku 2012 wykonano kompleksową modernizację sieci Instytutu obejmującą zmianę okablowania sieciowego oraz przygotowanie wydzielonego pomieszczenia zawierającego urządzenia serwerowe izolujące ruch sieciowy od ogólnodostępnej infrastruktury (lokalizacja: ul. Kopernika 36/40, Warszawa). Zmiana podyktowana była wymogami ustawy o ochronie danych osobowych i koniecznością przetwarzania tych danych w systemach informatycznych NID.

W ramach zadania uruchomiono portal „e-Zabytek” – platformę informatyczną dającą zainteresowanym możliwość przeglądania w jednym miejscu różnorodnych danych dotyczących polskich zabytków. Za pośrednictwem portalu będzie możliwe wyszukiwanie i przeglądanie zdjęć, modeli 3D, filmów oraz dokumentacji na temat zabytków. Dzięki platformie możliwe będzie analizowanie danych przestrzennych dotyczących zabytków wpisanych do rejestru, obiektów uznanych przez Prezydenta RP za pomniki historii oraz polskich miejsc wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Dane przestrzenne są prezentowane zgodnie z wymogami oraz przy wykorzystaniu usług danych przestrzennych określonych w ramach europejskiej dyrektywy INSPIRE.

Portal Mapowy „e-Zabytek” Narodowego Instytutu Dziedzictwa otrzymał Nagrodę Publiczności oraz wyróżnienie za specjalne walory funkcjonalne w konkursie „Internetowa Mapa Roku 2012”. Nagrody przyznano podczas seminarium na temat metodologicznych i technologicznych aspektów prezentacji rzeźby terenu na mapach topograficznych nowej generacji, które odbyło się w Głównym Urzędzie Geodezji i Kartografii. Honorowy patronat nad konkursem objął Kazimierz Bujakowski – Główny Geodeta Kraju.

„Internetowa Mapa Roku” to konkurs organizowany przez Stowarzyszenie Kartografów Polskich. W konkursie mogły uczestniczyć wyłącznie oryginalne opracowania kartograficzne polskich wykonawców, opublikowane na ogólnodostępnych stronach internetowych. Opracowanie wyróżnione Nagrodą Publiczności, czyli portal „e-Zabytek” otrzymało na okres trzech lat prawo umieszczania przy mapie informacji: Nagroda Publiczności w Konkursie Stowarzyszenia Kartografów Polskich Internetowa Mapa Roku 2012.

- **Inne zadania zlecone przez MKiDN**

Wśród innych zadań zleconych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków realizowanych w 2012 roku przez NID należy wymienić:

- wykonywanie zadań instytucji zarządzającej priorytetem „Ochrona zabytków archeologicznych” w ramach programu ministra „Dziedzictwo kulturowe” edycja 2012. W okresie sprawozdawczym zadanie obejmowało: zakończenie procedury oceny złożonych wniosków, zgromadzenie i podsumowanie ocen ekspertów, poinformowanie wnioskodawców o decyzjach ministra, przeprowadzenie procedury odwoławczej, wykonanie zadań związanych z zawarciem umów dotyczących dofinansowania oraz przekazania środków (88 wniosków, z czego 37 otrzymało dofinansowanie – w tym jedno anulowane – zostało zawartych 36 umów). Następnie dokonano weryfikacji rozliczeń przyznanych dofinansowań (29 zadań/umów, z tego zakończono rozliczenie 26 projektów). Zakończono procedurę oceny złożonych wniosków, zgromadzono i podsumowano oceny ekspertów, poinformowano wnioskodawców o decyzjach ministra, przeprowadzono procedurę odwoławczą.
- Narodowy Instytut Dziedzictwa zarządza polską częścią Parku Mużakowskiego we współpracy z zarządcą części niemieckiej oraz z lokalnym samorządem. Działania NID w tym zakresie polegają przede wszystkim na zapewnieniu bieżącego utrzymania parku a także na kontynuowaniu procesu rewaloryzacji, realizowanego w ramach projektu „Rewaloryzacja Parku Mużakowskiego w Łęknicy w latach 2011-2013”, który dofinansowany jest z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW). NID wykonuje w Parku także zadania wspierane z dotacji celowej ze środków finansowych Ministra KiDN z przeznaczeniem na prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych. NID zapewnia przygotowanie merytoryczne prac i nadzór nad ich realizacją. Instytut przygotował prace Międzynarodowej Rady Konserwatorskiej, z którą konsultuje planowane działania. Ponadto rozpoczęto prace nad raportem okresowym, w tym opracowano deklarację OUV, która została przesłana do Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO.

W ramach bieżących prac związanych z rewaloryzacją, pielęgnacją i zabezpieczaniem terenu Parku dla zwiedzających NID prowadził działalność z zakresu utrzymania porządku, utrzymania dróg i ścieżek, prowadzenia prac geodezyjnych i saperskich, jak również zrealizował zatwierdzone projekty cięć kompozycyjnych, w tym otwarcie widokowe na Most Angielski, oczyszczenie ciągów melioracyjnych i odtworzenie nawierzchni na ścieżkach w sektorze Domku Angielskiego.

Na terenie zabytkowego Parku Mużakowskiego w Łęknicy Instytut realizuje corocznie program edukacyjny. W 2012 roku był to polsko-niemiecki program edukacyjny pt. „Mużakowskie odkrycia”, współfinansowany przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej. Projekt, poprzez działalność edukacyjną: spacer, spotkania, warsztaty, pikniki, konkursy, promuje wśród dzieci wartości kulturowe i przyrodnicze obiektu i jednocześnie regionu. Instytut współorganizował również „Święto Parku Mużakowskiego”, coroczną polsko-niemiecką imprezę plenerową, w której uczestniczyło ponad 3000 osób.

NID promuje wartości kulturowe Parku Mużakowskiego również poprzez prowadzenie poświęconej mu strony <http://www.park-muzakowski.pl/> uruchomionej w 2012 roku. Wspierał także promocję parku podjętą przez Poczta Polska, która emitowała polsko-niemiecki znaczek pocztowy.

- **Kontrole i audyty wewnętrzne i zewnętrzne**

- W okresie sprawozdawczym zakończyła się kontrola w NID prowadzona przez Najwyższą Izbę Kontroli. Izba pozytywnie oceniła działalność Narodowego Instytutu Dziedzictwa. W wystąpieniu pokontrolnym NIK podkreśliła znaczenie różnorodnych inicjatyw Instytutu na rzecz kształtowania świadomości i odpowiedzialności społecznej za stan zachowania dziedzictwa kulturowego. Ponadto zdaniem Izby NID prawidłowo prowadzi proces waloryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez weryfikację zabytków oraz definiowanie ich wartości. Najwyższa Izba Kontroli także pozytywnie oceniła działania zmierzające do stworzenia dostępu do zasobów wiedzy o zabytkach poprzez budowę ogólnopolskiej, geoprzestrzennej bazy danych o zabytkach oraz digitalizację zasobów archiwalnych i dokumentacyjnych. Najwyższa Izba Kontroli zwróciła również uwagę na konieczność pozyskania przez Narodowy Instytut Dziedzictwa nowej siedziby.
- W 2012 roku przeprowadzono wewnętrzną analizę efektywności i celowości istnienia Oddziałów Terenowych NID. Raport z przeprowadzonego na zlecenie dyrekcji NID audytu został przekazany Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod koniec ub. roku. Wyniki badania potwierdziły adekwatność obecnej struktury NID do zakresu działań statutowych i wskazały kierunki dalszego usprawniania działalności. Dodatkowo wyniki badania wykazały, że w ostatnich 3 latach nastąpiła istotna poprawa zarządzania NID.